

MIFOLOGIK JANR TUSHUNCHASI VA UNING SAN’ATDAGI O’RNI

Mamarajabova Sarvinoz Mamadiyor qizi

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
60210500-Rangtasvir (turlari bo'yicha) bakalavriat ta'lim
yo'nalishi 4-kurs talabasi*

N.J.Mullajonova

*Ilmiy rahbar Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
San'atshunoslik kafedrasi dotsenti*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada tasviriy san'atda mifologik janrning o'rni va estetik ahamiyati tahlil qilinadi. Mifologik janr qadimdan san'atning ajralmas qismi bo'lib, u orqali insoniyat o'zining diniy, axloqiy va falsafiy qarashlarini ifodalagan. Maqolada yunon, rim, o'zbek xalq og'zaki ijodi hamda zamonaviy san'atdagi mifologik obrazlar tahlil qilinib, ularning ramziy va psixologik talqini yoritiladi. Mifologik rasm janri orqali san'at asarlarining estetik, madaniy va ruhiy qatlamlari ochib beriladi. Shuningdek, mifologik syujetlar san'atda kollektiv xotira, arxetiplar va madaniyatlararo aloqalarning ko'zgusi sifatida baholanadi.*

Kalit so'zlar: *mifologik janr, tasviriy san'at, mif, rasm, ramz, arxetip, madaniy meros, psixologik ta'sir, syujet, zamon, asar.*

Mifologik rasm (FR. mythologique) & mdash; tasviriy san'at bo'limi, unda turli xalqlarning qadimiy afsonalari, afsonalari, afsonalari yoki ertaklari asarlar syujeti uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Bunday tasvir realistik yoki xayoliy muallif bo'lishi mumkin. Rasmning mifologik janriga xudolar, jangchilar, qahramonlar va boshqa mifologik mavjudotlarning tasvirlari misol bo'la oladi.¹⁷

Qadim zamonlardan beri rasm va san'at inson hayotida muhim rol o'ynagan. U diniy, mafkuraviy va madaniy tushunchalarning shakllanishida asosiy vosita bo'lib xizmat qilgan. Ayniqsa, san'atning dastlabki bosqichlarida mifologik mavzudagi tasvirlar alohida o'rin tutgan. Bu janr qadimgi Yunonistonda paydo bo'lib, xudolar, qahramonlar va afsonalarni aks ettirgan. Fidiy, Poliklet, Praksitel kabi haykaltaroshlar mifologik obrazlar orqali estetik go'zallik va insoniy fazilatlarni ifodalaganlar. Keyinchalik Rim san'atida ham mifologiyaga murojaat keng tarqaldi, obrazlar yanada hayotiy va emotsional bo'lib tasvirlandi. Uyg'onish davrida esa Botticelli, Titsian, Michelangelo, Raphael va Leonardo da Vinci kabi rassomlar

¹⁷ https://ru.wikipedia.org/wiki/Мифологическая_живопись

mifologik syujetlarni yangi uslubda talqin qilib, inson ruhiyati va ichki ziddiyatlarini san’at orqali ifoda etdilar.

Bugungi kunda mifologik syujetlar zamonaviy san’atda ham keng qo’llaniladi. XX–XXI asr rassomlari tomonidan yaratilgan ko‘plab asarlarda mifologik obrazlar zamonaviy kontekstda talqin qilinmoqda. Surrealizm, ekspressionizm, konseptual san’at kabi yo‘nalishlarda mifologik timsollar inson psixologiyasi, ijtimoiy muammolar va ma’naviy izlanishlar timsoli sifatida paydo bo‘ladi. Masalan, Pablo Picasso, Marc Chagall, Salvador Dali kabi san’atkorlarning asarlarida antik miflar zamonaviy va shaxsiy kontekstda qayta ko‘rib chiqiladi¹⁸.

Mif va mifologiya san’atga katta ta’sir ko‘rsatgan. Qadimiy afsonalar insoniyatning qadriyatlari va madaniyatini aks ettirib, san’at orqali yangi ma’nolar oladi. Shunday qilib, mifologiya zamonaviy ruhiyatni tushunish vositasiga aylanadi.

Mifologik janr rassomning estetik va falsafiy izlanishlarini ifodalaydi, madaniyatlararo muloqot va arxaiik obrazlarni tahlil qiladi. Herakl, Mars, Ganesha kabi qahramonlar ko‘plab asarlarga ilhom bo‘lgan.

Ramzlar san’atda chuqur falsafiy qatlam yaratadi. Masalan, Meduza qo‘rquvni, Phaethon hayot va fojiani ramziy qiladi. Mifologik san’at tomoshabinni fikrlashga undab, madaniy meros sifatida qadrlanadi.

Estetik tajriba: Mifologik janr san’atda chuqur estetik tajriba yaratadi, insoniyatning qadimiy xotirasi va madaniy arxetiplarga asoslanadi. U timsollar, ramzlar va g‘ayritabiiy syujetlar orqali turli hissiyotlarni uyg‘otadi – hayrat, quvonch, qo‘rquv va g‘am.

Bu janr san’atni nafaqat vizual, balki falsafiy va ruhiy mushohada maydoniga aylantiradi, ezgulik va yovuzlik, hayot va o‘lim kabi ziddiyatlarni estetik tarzda ifodalaydi.

Shuningdek, mifologik janr tasviriy san’at, teatr, kino, musiqa kabi ko‘plab sohalarda uyg‘unlik yaratib, san’at asarini esda qolarli va ilhomlantiruvchi qiladi.

Madaniy meros: Mifologiya san’atda madaniy merosni saqlash va uzatishda beqiyos ahamiyatga ega. Har bir xalq o‘ziga xos afsona va e’tiqodlari orqali tarixiy xotirasini saqlab kelgan, bu esa mifologik motivlarda san’at asarlarida aks etadi. Mifologik asarlar nafaqat estetik tajriba, balki avloddan-avlodga o‘tuvchi bilim, urf-odat, qadriyat va ijtimoiy g‘oyalar majmuidir. Ular milliy identitetni shakllantiradi va xalqning o‘zligini anglash hissini kuchaytiradi.

Masalan, o‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi “Alpomish” (*Rasm 1.*), “Go‘ro‘g‘li”, “Rustam va Suhrob” kabi eposlar nafaqat qahramonlik va fidoyilik g‘oyalarini tarannum etadi, balki o‘sha davr kishilarining dunyoqarashi, axloqiy qarashlari va turmush tarzi haqida boy

¹⁸ Chilvers, I. *The Oxford Dictionary of Art and Artists*. Oxford University Press, 2015.

ma'lumotlar beradi. San'atkorlar ushbu mifologik motivlarni vizual shaklda aks ettirish orqali ularni zamonaviy avlodga etkazadi va shu bilan madaniy merosni saqlashga xizmat qiladi.

Rasm 1. O‘zbek xalq og‘zaki ijodidagi “Alpomish”

Shuningdek, san’atda mifologik obrazlar orqali madaniyatlararo aloqalarni ham kuzatish mumkin. Turli xalqlarning mifologiyasi o‘ziga xos bo‘lishiga qaramay, ular orasida umumiy motivlar – yaxshilik va yomonlik kurashi, ilohiy kuchlar, afsonaviy mavjudotlar – mavjud bo‘lib, bu insoniyatning umumiy madaniy xotirasini shakllantiradi.

Zamonaviy talqinlar: Zamonaviy san’atda mifologiya yangi talqinlar bilan boyitilmoqda. San’atkorlar eski miflarni zamonaviy kontekstda ko‘rib chiqib, yangi ma’nolar yaratmoqda. Bu esa mifologiyaning dolzarbligini saqlab qoladi va uni zamonaviy muammolar bilan bog‘laydi.

Psixologik ta’sir: Mifologik janr – bu san’at va adabiyotda qadimgi afsonalar, diniy e’tiqodlar, xalq og‘zaki ijodi va arxetipik obrazlar asosida yaratilgan asarlar yo‘nalishidir. U insoniyatning tarixiy xotirasi va madaniy ongini ifodalaydi. Bu janrda xudolar, qahramonlar, afsonaviy mavjudotlar va tabiat kuchlari tasvirlanib, hayot, o‘lim, yaxshilik, yomonlik, taqdir kabi muhim savollarni ko‘taradi.

Mifologik obrazlar nafaqat estetik zavq beradi, balki inson ruhiyatiga ham chuqur ta’sir ko‘rsatadi. Ular shaxsiy tajriba va emotsiyalarni ramziy shaklda anglashga yordam beradi. Qahramonning sinovlardan o‘tishi yoki ilohiy mavjudot bilan to‘qnashuvi hayotiy murakkabliklar va o‘zlikni anglashni aks ettiradi.

Bu janr psixologik ta’sirni ikki yo‘l bilan amalga oshiradi:

Identifikatsiya va refleksiya – tomoshabin qahramon bilan o‘zini tenglashtiradi va o‘zini tahlil qiladi.

Arxetiplar orqali – Yung nazariyasiga ko‘ra, mifologik obrazlar insoniyatga xos umumiy tajribalarni uyg‘otadi.

Mifologik janrning san’atdagi o‘rni: Mifologik obrazlar – bu xalq og‘zaki ijodi, yozma adabiyot va san’at asarlarida uchraydigan, mifologik asosga ega bo‘lgan asotiriy personajlardir. Ular voqelikning ramziy, istioraviy va metaforik ifodasi bo‘lib, inson tafakkuridagi hodisalarni shakl jihatdan jonlantiradi.

Ibtidoiy tafakkur mahsuli sifatida bu obrazlar inson tomonidan tabiat, koinot va jamiyatdagi g‘ayrioddiy hodisalarni tushuntirish uchun yaratilgan. Badiiy tafakkur taraqqiyoti bilan mifologik obrazlar adabiyot va san’atga o‘tib, chuqur ma’no va ramziy yuklamalar kasb eta boshladi.

O‘zbek adabiyotida bu obrazlar «Alpomish», «Kuntug‘mish», «Rustamxon», «Go‘ro‘g‘li» dostonlari hamda xalq ertaklari va afsonalarida keng qo‘llanilgan. Ular badiiy tafakkurning boyligini va poetik tasvirning kuchini namoyon etadi.

O‘zbek folklorida «Avesto» miflariga oid Kayumars, Anaxita, Axriman; suv bilan bog‘liq Hubbi, Suv xotin; shamol pirlari Yalli momo, Choymomo; tabiiy hodisalar egasi Guldur momo; afsonaviy qahramonlar Odami Od, Olang‘asar; va yovuz kuchlar timsoli alvasti, yalmog‘iz kabi ko‘plab mifologik obrazlar mavjud.

Kulturologik ahamiyat: Mifologik janr xalq madaniyati, qadriyatlari va tarixiy xotirasini saqlashda muhim rol o‘ynaydi. U faqat afsonalar emas, balki xalq dunyoqarashi, axloqiy me‘yorlari va estetik idealarning badiiy ifodasidir. Har bir mif qadimgi jamiyat turmushi, tabiat bilan munosabat va ijtimoiy tuzilmani aks ettiradi.

Tasviriy san’atdagi mifologik obrazlar avlodlar ongida chuqur iz qoldirgan, og‘zaki ijod – ertaklar, dostonlar va marosimlarda ham saqlanib keladi. Ular xalqning arxetipik xotirasi va kollektiv ongini shakllantiradi.

Zamonaviy san’atda milliy mifologik motivlar yosh avlodda madaniy ildizlarga qiziqish uyg‘otib, milliy o‘zlikni mustahkamlaydi. Shuning uchun mifologik janr nafaqat san’at, balki madaniy identitetni mustahkamlovchi vositadir.

Bugungi globallashuvda mifologik janrni kulturologik nuqtai nazardan o‘rganish dolzarb bo‘lib, u jamiyat madaniy rivojlanishi, tarixiy xotira va estetik qadriyatlarni yoritadi.

Badiiy ifoda: Mifologik asarlar san’atda insoniyatning ruhiy iztiroblari, umidlari va tabiat bilan aloqasini chuqur badiiy vositalar orqali ifodalaydi. Ular ilohiy va insoniy kuchlar o‘rtasidagi kurashni, muvozanatni ramziy obrazlar orqali tasvirlaydi. Ramz, metafora, allegoriya va arxetiplar bu janrda asosiy ifoda vositalaridir. Masalan, yunon mifologiyasidagi Prometey obrazi insonning bilimga intilishi va buning uchun to‘lagan

bedorligini aks ettiradi. Shu tariqa, mifologik badiiy ifoda tashqi shakl bilangina cheklanmay, chuqur falsafiy va ma’naviy ma’no kasb etadi.

Estetik tajribalar: Mifologik janr estetik tajriba yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Ramziy obrazlar orqali hayot va o‘lim, yaxshilik va yovuzlik kabi universal mavzularni yoritib, tomoshabinda chuqur hissiy va kognitiv holat uyg‘otadi. Rang-barang tasvirlar, murakkab kompozitsiyalar va ramziy detallar orqali san’at asarlari ichki kechinmalarni aks ettiradi. Masalan, Rafaelning “Afina maktabi” yoki Botticelliyning “Veneraning tug‘ilishi” asarlari tomoshabinni estetik zavq bilan birga falsafiy mulohazaga chorlaydi.

Zamonaviy yondashuvlar: Zamonaviy san’atda mifologik janr yangi badiiy izlanishlar va kontseptual yondashuvlar bilan boyimoqda. Bugungi kunda ko‘plab rassomlar qadimiy mifologik obrazlarni postmodernistik ruhda qayta ishlab, ularni zamonaviy ijtimoiy va madaniy muammolar bilan bog‘lamoqda. Masalan, Prometey yoki Pandora kabi obrazlar ekologik halokat, texnologik taraqqiyot va axloqiy tanlov kabi mavzular bilan uyg‘unlashtirilmoqda¹⁹.

San’atda reinterpretsiya, remiks va dekonstruktsiya uslublari orqali qadimiy afsonalarga yangi estetik va g‘oyaviy mazmun berilmoqda. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar – 3D grafikalar, raqamli kollaj, interaktiv installyatsiyalar orqali mifologik obrazlar yanada boy shaklda ifoda etilmoqda. Bunday yondashuvlar san’atning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi va tomoshabinni faqat kuzatuvchi emas, balki ishtirokchi sifatida jalb qiladi²⁰.

Ta’limda ahamiyati. Mifologik janr ta’limda ham muhim rol o‘ynaydi. U tarix, san’at, estetika fanlarida metod sifatida ishlatiladi. Talabalar obrazli fikrlash, badiiy tafakkur va madaniy anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Ayniqsa, milliy mifologiyaga asoslangan topshiriqlar o‘quvchilarda o‘zlikni anglashga bo‘lgan qiziqishni kuchaytiradi. Pedagogik tajriba ko‘rsatadiki, mifologik janr asosida qurilgan darslar ijodkorlik va estetik idrokni sezilarli darajada rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Bozov F. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi va mifologik obrazlar. – Samarqand: “Afrosiyob nashriyoti”, 2016.
2. Campbell, J. (1988). *The Power of Myth*. Anchor Books.
3. Chilvers, I. *The Oxford Dictionary of Art and Artists*. Oxford University Press, 2015.

¹⁹ Campbell, J. (1988). *The Power of Myth*. Anchor Books.

²⁰ Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. MIT Press.

4. Haydarov S.R., Kompozitsion yechimlar va ularning badiiy talqini, T.: San’at, 2016
5. Honour, H., & Fleming, J. A World History of Art. Laurence King Publishing, 2009.
6. Islomov M.M., Sharq miniatyurasida kompozitsion tamoyillar, Samarqand: 2017, 58-bet
7. Manovich, L. (2001). The Language of New Media. MIT Press.
Internet manbalar
 1. https://ru.wikipedia.org/wiki/Мифологическая_живопись
 2. https://magisteria.ru/category/myths-in-art?utm_source=chatgpt.com
 3. https://magisteria.ru/category/myths-in-art?utm_source=chatgpt.com